

ברכות מא

משה שווערד

1. רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן כה

[דף מא ע"א] גמ' אמר עולא מחלוקת בשברכותיהם שוות דר' יהודה סבר מין ז' עדיף ורבנן סברי חביב עדיף פי' אם אחד מהמינים חביב תדיר עליו אפילו רוצה עתה לאכול מין אחר תחלה מברך על החביב ויאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל מין אחר דחביב דלרבנן כמו מין שבע דלר' יהודה ...

2. רמב"ם הלכות ברכות פרק ח הלכה יג

היו לפניו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחת מהם ופוסט את השאר, ואם אין ברכותיהם שוות מברך על כל אחת מהן ברכה הראויה לו, ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים, ואם אינו רוצה בזה יותר מזה אם יש ביניהם ר אחד משבעת המינים עליו הוא מברך תחלה, וכל הקודם בפסוק קודם בברכה, והשבעה הן האמורים בפסוק זה ארץ חטה ושעורה ש וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש, ודבש זה הוא דבש תמרים, והתמרים קודמין לענבים, שהתמרים שני לארץ והענבים שלישי לארץ.

3. טורי אבן מסכת חגיגה דף יב עמוד ב

ואת הארץ למה לי להקדים שמים לארץ. פי' רש"י דאי לא כתיב את הו"א כאחת נבראו אלא שא"א לקרות שני שמות כאחת להכי כתיב את להקדים. וק"ל הא אמ' פ"ו דברכות (ד' מ"א) כל המוקדם בפסוק זה פי' ארץ חטה ושעורה מוקדם לברכה אף על גב דלא כתיב את. וי"ל דש"ה דלאחר שמנה ה' מינים הפסיק בארץ דכתיב ארץ זית שמן ודבש. וה"ט דהפסיק להקדים ראשון לארץ שני לשני לארץ קמא וכן שני לב' לג' לקמא כדאמ' התם ש"מ דקדים קדים דאל"כ אפסוקי בארץ בתרא למה לי. ...

בענין אסמכתא

4. חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

...והא דקאמר אמר הקדוש ברוך הוא אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות, משום דאע"ג דפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות אינם מן התורה אלא מדרבנן כדפרישנא, מ"מ ממה שאמרה [תורה] זכרון תרועה יש ללמוד שראוי להזכיר פסוקי תרועה ופסוקי זכרון, ומלכיות נפקא לן כמו שדרשו רז"ל מסיפרי מפסוק והיה לכם לזכרון לפני א-להיכם אני ה' א-להיכם שאין תלמוד לומר אני ה' א-להיכם אלא זה בנה אב בכל מקום שאתה אומר זכרונות אתה סומך לו מלכיות (עי' לקמן ל"ב א'), ומהכא סמכו רבנן לתקוני הני פסוקי דתקיעתא, ומשום הכי קתני ר"ע שאמר הקדוש ברוך הוא אמרו לפני מלכיות זכרונות וכו' שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקדוש ברוך הוא שראוי לעשות כן אלא שלא קבעו חובה ומסרו להכמים, וזה דבר ברור ואמת, ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהיא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך, ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר שזו דעת מינות הוא, אבל התורה (העידה) [העירה] בכך ומסרה חיוב הדבר לקבעו [ל]חכמים אם ירצו כמו שנאמר ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך, ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראייה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה כלומר שאינם מחדשים דבר מלבם וכל תורה שבע"פ רמוזה בתורה שבכתב שהיא תמימה וח"ו שהיא חסירה כלום.

5. ספר באר הגולה באר הראשון פרק א

השני, הם המצות שהם בעצמם דברי סופרים, והביאו ראיה ודרש מן התורה. ואמרו על זה כי המצוה מדבריהם, רק קרא אסמכתא בעלמא. ורבים טועים שסבורים לומר כי אין לאותה מצוה כלל שום עניין אל התורה באמת, רק שהם עשו למצוה דבר דרש מן התורה כאילו היה זה מליצה בלבד. והאומרים כך טעו, לא הבינו דבריהם, כי חס ושלום שיהיה דבר אחד מדבריהם נאמר להרחבת הלשון ויפוי המליצה, רק כל דבריהם אמת. וכאשר אמרו מנין דבר זה, והביאו ראיה מן המקרא, יש באמת ראייה מן המקרא לדבריהם. ויתבאר בקצת דברים, והם עדות על השאר.

בפרק כל הבשר (חולין קו א) "כל אשר יגע בו הזב וידיה לא שטף במים" (ויקרא טו, יא), אמר רבי אלעזר בן ערך, מכאן סמכו חכמים נטילת ידיים מן התורה. אמר ליה רבא לרב נחמן, מאי משמע. אמר ליה דכתיב "וידיה לא שטף במים", הא שטף טהור, הא טבילה בעי. אלא הכי קאמר ואחר שלא שטף טמא, עד כאן. ודבר זה נראה כי הוא דרוש רחוק ביותר לדרוש 'ואחר שלא שטף במים'.

ופירוש דבר זה, כי יש לך לדעת כי נטילת ידיים הוא אסור מדרבנן. ומן הכתוב מביא ראיה כי הידים הם מקבלים טומאה יותר משאר אברים. וזה הדבר מפני שהם כלי הנגיעה וממשמשין הכל בחוץ, ודבר כמו זה מסוגל לטומאה. וכמו שבבית הסתרים אינו מקבל טומאה, מפני שאינו ראוי לנגיעה, כך דבר שהוא כלי המשמוש בחוץ הוא יותר ראוי לטומאה מכל. ועיקר הכתוב דרשו במסכת נדה (מג א) מה ידיו אבראי, אף כל מאבראי, לאפוקי מגע בית הסתרים דאינו מקבל טומאה. מכל מקום מדכתיב "וידיה", ולא כתיב 'וראשו לא שטף', דהא ראשו גם כן מאבראי, אלא לכך כתיב "וידיה" לומר כי ידיו הם יותר ראוי לטומאה. ומפני זה הוציאו חכמים מזה ותקנו נטילת ידיים, מפני שהידיים יותר ראויים לטומאה מכל שאר הגוף, לטעם אשר אמרנו לפי שהם מיוחדים לנגיעה בחוץ, ולכך תקנו להם טומאה מיוחדת לחולין. והווי שדרשו 'ואחר שלא שטף במים טמא', כלומר מפני שזכר הכתוב הידים ביהוד, לכך יש להם טומאה מיוחדת לחולין אף שלא נגעו, מפני שהם מיוחדים לנגיעה בחוץ, כאילו נגעו בטומאה. ודבר זה ברור והוא ידוע לחכמי לב, כי הידים הם מוכנים ביותר לטומאה. הרי אם שהמצוה היא מדבריהם, יש למצוה זאת סעד וסמך מן הכתוב, שהידיים מוכנים ביותר לטומאה. לא שיהיה בחנם מה דאסמכו אקרא, רק שלמדו גזירת חכמים מן הכתוב, כמו שאמרנו, רק שהוא רחוק ביותר, ולכך אינו מן התורה, ומכל מקום הוא יוצא מן התורה, רק שהוא רחוק, ולפיכך הוא מדרבנן.

כָּלֵךְ קָצָה אֲסַמְכֵתָא. מלינו דרובנן שיש עליו אסמכתא מן הכתוב דיו כד"ח לענין ספק ולשאר דברים ע' בפתיחה כוללת לפמ"ג ח"א חוה כ' ויש להסביר הדבר עפ"מ"ש בליקוטי מהרי"ל וז"ל כל היכא דאיתמר מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הכי פירושו דודאי תקנתא דרבנן הוא והס' ילאו ודקו ונלאו להס' סמך מקרא וסמכו דבריהם עליו כדי להחזיקם שיהיו סבורים שהוא מדאורייתא ויתמירו בו ולא חמו לולול ולהקל בדברי חכמים עכ"ל הנה שענין האסמכתא הוא כדי שיחשבו העולם שהוא דאורייתא ויתמירו בו כמו בדאורייתא וא"כ ממילא ההכרח גם לחכמים לנהוג בו דין דאורייתא בכל דבריו כגון להחמיר בספיקו וכדומה דל"כ הרי יהי גורע מדיוני שהוא רק דרבנן:

ואור"ח גוף דברי ליקוטי מהרי"ל הנ"ל לענין לא מיסתבר כי כלל ולא אלא מן כלל שילאו משה קדוש המהרי"ל ז"ל [כי הליקוטים הנ"ל הם דברים שלא כתבם המהרי"ל ז"ל עלמנו רק מה ששמע אחר ממנו ולא אלא מן שאמר המהרי"ל ז"ל דברים כאלה] כי לענין ברור ומוכח מכמה דוכתי דכל אסמכתא הוא דרשה גמורה שיוון אלי' הכתוב והחילוק שבין דברים הנלמדים במדות שהתורה נדרשת לאסמכתא הוא רק דבר הנלמד במדות הדרש קריבו ומיעוט וכדומה עד"מ הנה כשנכתב מלת הריבוי במקרא היתה הכוונה שיהיה הדבר הנלמד ממנו דיו דין דאורייתא כיון דנמסר בע"פ להדרש מדה הריבוי משא"כ באסמכתא כיוון הכתוב רק שיהי' הדבר דרבנן והענין כי הכתיב הכתוב אף המקרא באופן זה שכלשאר יבואו החכמים ויתקנו או יגזרו ימלאו

והנה עפ"י דברי הריטב"א הנ"ל יובן ג"כ הא דרבנן שיש לו אסמכתא דין ספיקו להחמיר כמו בסד"א וכמו שפירש הפמ"ג שם בראיות ע"ש' ונראה טעם הדבר עפ"י דברי הריטב"א הנ"ל בהלכות דברי הלח"מ ה' ק"ש פ"ב הי"ג עמ"ס הרמב"ם ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ז"ל הלח"מ וז"ל התינו פסוק ראשון שהוא דאורייתא חוזר ויקרא אבל השאר שהוא מדרבנן למה יחזור ויקרא כו' ובעל קריאת ספר תי' דבקריאת ג' פרשיות קיים מלוא דאורייתא ואע"ג דבפסוק ראשון נפטר מידי דהוי אקריאת התורה דנפטר בקביעות איזו שעה ביום ובלילה כו' ומ"מ אם לומר כל היום וכל הלילה מקיים מצות ת"ת דאורייתא עכ"ל ונראה כוונתו דאע"ג דיותר מפסוק אחד אין חיוב לקרות מה"ס עכ"ל כיון דבקורא ג' פרשיות ה"ל כל הג' פרשיות מלוא מה"ס אלא דאיננה מלוא של חובה רק מלוא של רשות כיון דאין החיוב לכשתלה מה"ס לקרות ג' פרשיות ורק אם קורא מקיים מלוא וע"כ כיון דמדרבנן הוא חיוב ע"כ

אהני עכ"פ ענין המלוא דאורייתא אשר בו שיהיה דין הספק דרבנן להחמיר דלא אמור רבנן דסד"ר לקולא רק בדבר שאין בו דררא דאורייתא כלל משא"כ כאן דמדאורייתא הוא מלוא של רשות ואם יחזור ויקראנו יקיים מיהת מלוא מה"ס אעפ"י שאין מחויב מה"ס לעשות כן ומדרבנן הוא חיוב ע"כ ככה"ג אלים משאר דרבנן ושפיר דין ספיקו להחמיר ולפי"ז י"ל ג"כ דהיינו טעמא דרבנן שיש לו אסמכתא ספיקו לחומרא וזה דרך סד"ר דלית זי' דררא דאורייתא כלל הוא דאמר בו דסד"ר לקולא משא"כ דבר שיש לו אסמכתא דמדאורייתא הוא מדה חסידות מיהת ואם עושה הוא עושה דבר שהתורה מושגתו לראוי לעשות וכדברי הריטב"א הנ"ל ומדרבנן הוא חיוב וע"כ ככה"ג גם חיוב דרבנן ספיקו להחמיר דכמ"ס הלח"מ בשם הקריאת ספר הנ"ל דמלוא של רשות דאורייתא שיש בדבר מהני להיות דרבנן שלו ספיקו להחמיר ה"ס דהמדת חסידות דאורייתא שיש בדבר י"ל דמהני כן וכמוכח:

7. צ"ח מסכת ברכות דף מא עמוד א

כל הפסוק כולו לשיעורין נאמר. ... עוד יש לדקדק, אם לענין שיעורין למה נכתב שוב ארץ זית שמן וכו', למה לי הכפל של ארץ. גם אמרו ארץ זית שמן וגו' ארץ שכל שיעוריה כזיתים, אך שייך שהארץ שיעוריה כזיתים, ואטו שיעורי זיתים הם בדברים שהם חובת קרקע, והלא שיעורי זיתים באיסורי מאכלות הם, וחובת הגוף נוהג בין בארץ ובין בח"ל.

ולתרוץ זה צריך אני להקדים הקדמה אחת וזהו, דקיי"ל כר' יוחנן בריש פרק יוה"כ [יומא ע"ג ע"ב] דחצי שיעור אסור מן התורה, ואמנם אם הוא שייך בכל שיעורי תורה או רק במאכלות, מצינו לענין כל יראה פלוגתא בזה, ועיין באו"ח סי' תמ"ב

במג"א ס"ק י' פלוגתא בזה, ובגליון המג"א שלי [בדגול מרבבה] הבאתי ראיה מדברי התוס' במס' שבועות דף ט"ז ע"ב בד"ה מנה"מ, שכתבו מהא דגמירי לקמן שיעור שהייה לא שמעינן לא מלקות ולא כרת דה"א דאיסורא בעלמא הוא דאיכא, ע"ש. מוכח דלא אמרינן במה שאינו מידי דאכילה חצי שיעור אסור מן התורה, דאל"כ איך אפשר לפרש השיעור לענין איסורא בעלמא, והלא איסורא איכא אף בפחות משיעור שהייה. ודוחק לומר דהתוס' מפרשי קושיית הגמרא מנה"מ רק אליבא דריש לקיש דס"ל חצי שיעור מותר מן התורה. ואמנם בגליון המג"א שם ביררתי דזהו דין תורה דמן התורה אין חצי שיעור אסור רק במאכלות אסורים אבל עכ"פ מדרבנן אסור חצי שיעור בכל עניני שיעורין, וא"כ בעסקי מאכלות אין חילוק בין שיעור לפחות משיעור, רק לענין מלקות במזיד או לענין קרבן בשוגג, והקרבנות שייכים רק בארץ ישראל כי שם הוא מקום הקרבנות, ואפילו בשעת היתר הבמות מ"מ הבמה גדולה ששם מקריבים קרבנות חובה היתה בארץ בגלגל או בנוב וגבעון, ומלקות ג"כ אינה אלא בסמוכין בארץ ישראל, ואף שמלקות נוהגות אף בזמן הזה ובכל מקום מן התורה כמבואר ברמב"ם פט"ז מסנהדרין הלכה ב', מ"מ צריך להיות על פי דיינים סמוכים שבארץ ישראל, וכן כתב שם הרמב"ם הלכה ג' וכל מלקות שמלקין דייני ח"ל בכל מקום אינה אלא מכות מרדות.

ומעתה נפרש דברי רב חנן דמפרש קרא לשיעורין, לכך סמך חטה לארץ שזה אינו נוהג אלא בארץ שאין בית המנוגע בח"ל, ואח"כ חשיב שאר שיעורי תורה שהם נוהגין בכל מקום. וגפן שהוא כדי רביעית יין לנזיר, עיקר הלימוד שהיין עב אינו מוציא כל כך כמו מים, ויש בזה נפקא מינה לנזיר, למי שנדר שלא ישתה היום מים כשיעור ביצה והשליך ביצה לכלי מלא יין ומילא מן היין שיצא מכלי, אין כלי זה מחזיק רביעית מים, לפי שעי' השלכת ביצה להיין לא יצא יין כדי ביצה שנשאר ממנו בגודש, ומותר לשתות מים מלא כלי זה. וכגורגורת להוצאת שבת שייך ג"כ בכל מקום, דפחות מכגורגורת מותר מן התורה להוציא בשבת, דמה שאינו ענין אכילה אין חצי שיעור אסור מן התורה, ושבת חובת הגוף נוהג בכל מקום. **ושוב כתיב ארץ זית שמן**

ודבש ארץ שכל שיעוריה כזיתים, דזה עיקרו באיסורי מאכלות, וא"כ לענין איסור אין שם שיעור דגם חצי שיעור אסור מן התורה, **והנפקא מינה רק לקרבן ולמלקות,** ולכן אמר שכל שיעוריה שהוא שייך רק בארץ, וכן כותבת ביוה"כ הוא ג"כ רק למלקות וקרבן, ולכן כתב פעם שני ארץ בשביל זית ודבש.

8. שפתי חכמים

פנחס', נתיקס סבונרי' כח"א דלמתי חזיינו וזרק: **סת** הנאה כניסנין. ים מפניס פח טעשו כתיב כיסוס, טממלס לוסס דכס או ליקי ולחניס וסקיס וחנלין סקורין [נעטפילטעס באטערייט] ולע"ג דמוליתא עיקר, ואין תכנין לסכול העיסה, ח"מ מין דון סבון, ולכך מנכד ז"ת מנוחה, ויס הפניס סהול פיסה טע"כ נעיסה עלמה דכס או סמן או סלז או מיני מכלין הכנה כתיבי מתיקס סקורין לצקי"ך וכו' [קפ"ח סי']: **סת** פוטרית כל מיני